

Élelmiszer-fogyasztási adatok elemzésére szolgáló módszertan és a hozzá kapcsolódó algoritmusok

1

MUNKACSOMAG MEGNEVEZÉSE: T03 - A népegészségügyi termékadó (NETA) és az e-cigaretta hatásvizsgálata, általános kutatás módszertan és kutatói adatbázisok, és a pályázat többi munkacsomagját érintő kutatások/felmérések lebonyolítása

PRODUKTUM KÉSZÍTŐJE(I): OGYÉI - T03 sz. munkacsomag

KÉSZÍTÉS DÁTUMA: 2019. március 29.

A PROJEKT SZAKMAI VEZETŐJEKÉNT JÓVÁHAGYOM:

Szakmai vezető

A PROJEKT TANÁCS DÖNTÉSE ALAPJÁN JÓVÁHAGYOM:

Projekt Tanács
elnök

OGYÉI

Országos Gyógyszerészeti
és Élelmezés-egészségügyi Intézet

Élelmiszer-fogyasztási adatok elemzésére szolgáló módszertan és a hozzá kapcsolódó algoritmusok

2

**ORSZÁGOS GYÓGYSZERÉSZETI
ÉS ÉLELMEZÉS-EGÉSZSÉGÜGYI INTÉZET**

**AZ EFOP-1.8.10-17-2017-00001 SZÁMÚ
KOMPLEX EGÉSZSÉGVÉDELEM ÉS SZEMLELETFEJLESZTÉS A
TÁPLÁLKOZÁS ÉS GYÓGYSZERFOGYASZTÁS TERÜLETÉN**

ELNEVEZÉSŰ KIEMELT PROJEKT KERETÉBEN KÉSZÜLT

*EFOP-1.8.10-VEKOP-17-2017-00001 - Komplex egészségvédelem és
szemléletfejlesztés a táplálkozás és a gyógyszerfogyasztás területén*

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

TARTALOM

I.	BEVEZETŐ	4
II.	CÉLOK	6
III.	NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	7
IV.	HAZAI ADATFORRÁSOK	10
A.	OGYÉI - Táplálkozási vizsgálatok	10
B.	Központi Statisztikai Hivatal – Élelmiszerfogyasztási adatok.....	11
C.	Nemzeti Adó- és Vámhivatal – A NETA bevételek alapját képező mennyiségek	12
D.	GfK Hungária - HáztartásPanel vizsgálat	12
V.	A NETA hatásvizsgálathoz szükséges adatok és a hozzá kapcsolódó algoritmusok meghatározása.....	16
VI.	ÖSSZEFOGLALÁS.....	20

I. BEVEZETŐ

Az egészséges táplálkozás elősegítésére világszerte egyre több ország alkalmaz fiskális intézkedéseket. Az Egészségügyi Világszervezet szerint az élelmiszeradók és bizonyos termékek ártámogatása költséghatékony populációs intervenciónak tekinthetők, melyekkel a nem fertőző betegségek kockázati tényezői csökkenthetők. Az OECD álláspontja szerint az ilyen gazdasági eszközök szerves részét kell, hogy képezzék az elhízás megelőzését célzó stratégiáknak. Több nemzetközi szervezet felhívja a figyelmet arra, hogy az egészségtelen – magas zsír-, cukor-, sótartalmú – élelmiszerek megadóztatása hatékony eszköz lehet az egészséges táplálkozás előmozdításában, így a táplálkozásfüggő betegségek jelenlegi krízisére arányos válasz az egészségtelen élelmiszerekre kivetett adó.

Magyarországon 2011. szeptemberében lépett hatályba „a népegészségügyileg nem hasznos élelmiszerek fogyasztásának visszaszorítása és az egészséges táplálkozás előmozdítása” valamint „az egészséges élelmiszerek választékának elérhetővé tétele és az egészségügyi szolgáltatások, különösen a népegészségügyi célú programok finanszírozásának javítása” céljából bevezetett 2011. évi CIII. törvény a népegészségügyi termékadóról (a továbbiakban: NETA). Egy évvel a NETA hatálybalépését követően, majd 2014-ben készült hatásvizsgálat, mely a lakosság fogyasztásában, attitűdjében valamint a kapcsolódó adóbevételekben bekövetkező változások illetve a gyártóknál és forgalmazóknál jelentkező gazdasági hatások kimutatását célozta. Az első hatásvizsgálat eredményei kimutatták, hogy a bizonyítottan egészségkárosító összetevőt tartalmazó termékek kínálata és forgalma lecsökkent; a lakosság csökkentette e termékek fogyasztását; a tervezett adóbevételek befolytak. A második hatásvizsgálat rámutatott, hogy a NETA lakosságra kifejtett hatása hosszabb távon is kimutatható volt; a fogyasztás-csökkenés okai közül többen említették, hogy egészségtelen a termék fogyasztása; a helyettesítők többsége egészségesebb alternatívát választott. A tervezett adóbevételek befolytak, melynek jelentős hányadát, 83%-át a 35 legtöbbet adózó vállalkozás fizette.

A törvény elsődleges célja, hogy a NETA hatálya alá tartozó élelmiszerek fogyasztását visszaszorítsa, melyhez elengedhetetlen a fogyasztás monitorozása. A populációs szintű élelmiszerfogyasztás mérésére

OGYÉI

Országos Gyógyszerészeti
és Élelmezés-egészségügyi Intézet

az első hatásvizsgálatban élelmiszerfogyasztási gyakorisági kérdőív (angolul: *food frequency questionnaire*) szolgált, mely a fogyasztott élelmiszer mennyiségéről azonban nem ad információt. A második hatásvizsgálatban emellett - a táplálkozási felméréseknél „Gold standard”-ként használatos - háromnapos táplálkozási naplós adatfelvételt is sor került. Ennek során a vizsgálatban résztvevők két nem egymást követő hétköznap és egy hétvégi nap során elfogyasztott valamennyi ételt és italt papír alapú naplóba jegyezik le, megadva az ételek pontos nevét, márkáját, és a mennyiségét is. A táplálkozási naplós adatfelvétel egyik hátrányának tartják azonban, hogy a ritkábban fogyasztott élelmiszerek esetében – amilyenek a NETA hatály alá tartozó egyes élelmiszerek is – alulbecsüli a fogyasztást. Ezért a projekt céljaival összhangban egy országos élelmiszerfogyasztási és vásárlási felmérés adataira alapozott elemzés biztosíthat inputokat a NETA hatásvizsgálat elvégzéséhez. Számos nemzetközi tapasztalat van a vásárlási és eladási adatok népegészségügyi célokra történő felhasználására.

5

II. CÉLOK

Az összefoglaló jelentés célja, hogy bemutassa a népegészségügyi szempontú vizsgálatokban nemzetközi szinten használt adatforrásokat, megvizsgálja a hazai élelmiszerfogyasztási és/vagy vásárlási szokások NETA szempontú elemzésének lehetőségeit, azonosítsa a magyarországi adatforrásokat, bemutatva azok felhasználásának előnyeit és korlátait. A forrásadatok értékelésekor figyelembe kell venni, hogy az adatok alkalmasak legyenek a NETA-körbe tartozó termékek beazonosítására, a NETA és a nem NETA hatálya alá tartozó termékek fogyasztási részarány-változásának vizsgálatára, a fogyasztási adatokhoz kapcsolódó költségek megismerésére, és mindezek különböző társadalmi-gazdasági csoportok szerinti elemzésére.

III. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS1

A hagyományos táplálkozási vizsgálatok módszertani korlátai miatt egyre inkább az élelmiszereladási és vásárlási adatokat javasolják a népesség szintű étrendi értékelések további forrásaként. Az élelmiszer-környezet megváltoztatására irányuló politikák hatékonyságának mérése azonban nehéz, mivel az élelmiszerellátás táplálkozási minőségének nyomon követésére szolgáló kutatási módszerek vagy az egyes gyártók által végrehajtott változások hatásának monitorozása egy jelenleg fejlődő terület.

A 2018 végén megjelent szakirodalmi összefoglaló közel 3000 közleményt azonosított, amelyek vásárlási és eladási adatokat használtak. Az áttekintő cikk fókuszába végül 69 olyan közlemény került, amely a népegészségügy területén született. A vizsgált kutatások négy nemzetközi cég, az EUROMONITOR², a GfK³, Kantar⁴ és a Nielsen⁵ által gyűjtött forrásadataira épültek [1. táblázat]. Az EUROMONITOR az élelmiszeripari cégek eladási adatait, míg a másik három a háztartások vásárlási adatait gyűjti világszerte.

Vállalat	Kutatási módszer	Eladási volumen	Eladási érték	Tápanyag vásárlás	Termék áradatak	Adatok részletezettsége	Összetételi adatok
Euromonitor	Másodlagos adatgyűjtés	Igen	Igen	Nem	Nem	Csak márka szintű értékesítés	Nem
GfK	Háztartás panel	Igen	Igen	Igen	Igen	Egyéni szintű értékesítés	Igen
Kantar	Háztartás panel	Igen	Igen	Igen	Igen	Egyéni szintű értékesítés	Igen
Nielsen	Háztartás panel	Igen	Igen	Igen	Igen	Egyéni szintű értékesítés	Igen

1. táblázat: A vizsgált tanulmányokban alkalmazott adatok összefoglalása a cégek szerint
(Forrás: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0210192.t002>)

Az első tanulmány, 2007-ben jelent meg az élelmiszer-értékesítési adatok felhasználásával [1. ábra]. 2011-től 2016-ig a tanulmányok száma évről évre nőtt, 2016-ban érte el a maximumot, 17 közleménnyel.

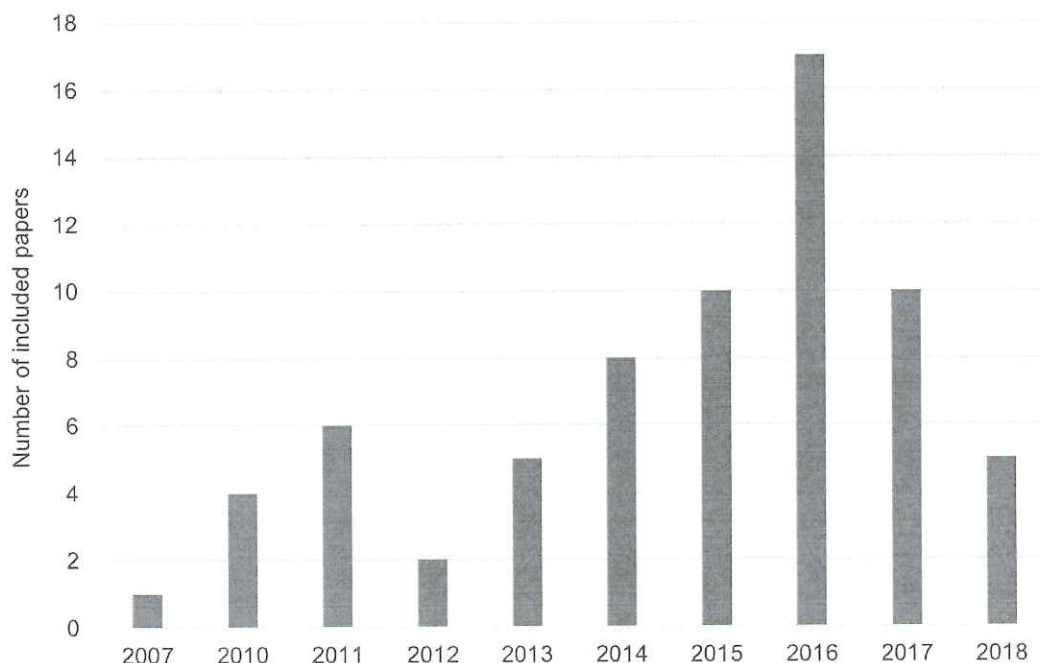
¹ Bandy L., Adhikari V., Jebb S., Rayner N. The use of commercial food purchase data for public health nutrition research_A systematic review. PLoS ONE 14(1):e0210192.

² <https://www.euromonitor.com/>

³ <https://www.gfk.com/>

⁴ <https://www.kantar.com/>

⁵ <https://www.nielsen.com/>

1. ábra: Az eladási és vásárlási adatokat felhasználó publikációk száma 2007 és 2018 között (Forrás: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0210192.g002>)

A kutatások különböző céllal végeztek elemzéseket a vásárlási és az eladási adatokkal. A közlemények egy része a beavatkozások hosszú távú hatását elemezte (pl. a vaj, olajok és margarinok telítettszsír-tartalmának változása a dán „zsíradó” bevezetését követően a GfK adatai alapján⁶). A vizsgálatok egy másik része olyan longitudinális megfigyelés volt, amelyek az eladott vagy megvásárolt élelmiszerek tápanyagösszetételének változásait követték nyomon (például a chipsek és a cereáliák sótartalmának változása Franciaországban a Kantar adatok alapján⁷). A vásárlási és eladási adatok elemzése lehetővé teszi a vásárlási szokások társadalmi csoportok szerinti elemzését is (például kutatás igazolta, hogy a 2000-es évek első felében a kisgyerekes amerikai családokban csökkent a megvásárolt élelmiszerek energiatartalma a Nielsen adatok alapján⁸). Keresztmetszeti vizsgálatok ugyancsak

⁶ Jensen JD, Smed S. The Danish tax on saturated fat—Short run effects on consumption, substitution patterns and consumer prices of fats. *Food Policy*. 2013; 42: 18–31. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2013.06.004>

⁷ Caillavet F, Darmon N, Letoile F, Nichele V. Is nutritional quality of food-at-home purchases improving? 1969–2010: 40 years of household consumption surveys in France. *Eur J Clin Nutr. England*; 2017; <https://doi.org/10.1038/s41430-017-0041-6> PMID: 29255186

⁸ Ford CN, Ng SW, Popkin BM. Are food and beverage purchases in households with preschoolers changing?: a longitudinal analysis from 2000 to 2011. *Am J Prev Med. Netherlands*; 2014; 47: 275–282. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2014.05.007> PMID: 25049217

alkalmasak az eladott vagy megvásárolt élelmiszerek tápanyagösszetételének vizsgálatára (például a megvásárolt élelmiszerek minősége nagymértékben függ az élelmiszerbolt típusától, állapították meg a Nielsen adatok alapján az USA-ban⁹). A keresztmetszeti vizsgálatokat a vásárlási szokások elemzésére is több kutatásban használták (például Skóciában zöldség-gyümölcsre fordított kiadások különbségét vizsgálták városi és falusi háztartásokban Kantar adatok használatával¹⁰). Számos vásárlási és eladási adatra alapozott modellvizsgálatról is jelent meg közlemény (például Nielsen adatokra épülő modellel kimutatták, hogy a 20%-os üdítőitalokra kivetett adó évente lakosonként 0,3 kg-mal csökkentette a testtömeget¹¹).

A vásárlási és eladási adatokat gyűjtő cégek módszertana üzleti okok miatt korlátozottan megismerhető, ami az ilyen adatokra épülő elemzéseknél esetenként komoly hátrányt jelent. További hátrányként merül fel az adatokhoz való hozzáférés magas költsége, különösen az állami költségvetésből történő népegészségügyi vizsgálatok esetében.

Előnyt jelent ugyanakkor, hogy adatgyűjtéseik nagyszámú háztartásban, rendszeresen ismételve valósulnak meg, és adataik jóval részletesebb információkat szolgáltatnak, mint a táplálkozási felmérések valamint az általános statisztikai célú adatgyűjtések. A részletezett információk lehetővé teszik, hogy az ár, az elárusítóhely, a termék jellemzői (mennyiség, márka és gyártó), sokféle demográfiai bontásban elemezhetők.

A vásárlási és eladási adatok a nemzetközi tapasztalatok alapján jól használhatók népegészségügyi kutatásokban a táplálkozási szokások változásának illetve annak a lakosság egészségére kifejtett hatásainak vizsgálatára, a tápanyagbevitel becslésére, az élelmiszerek tápanyagösszetételének nyomon követésére, illetve a táplálkozást érintő szakpolitikák, mint a NETA-hoz hasonló adóintézkedések értékelésére.

⁹ Stern D, Ng SW, Popkin BM. The Nutrient Content of U.S. Household Food Purchases by Store Type. *Am J Prev Med. Netherlands*; 2016; 50: 180–190. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2015.07.025> PMID: 26437868

¹⁰ de Roos B, Binacchi F, Whybrow S, Sneddon AA. Differences in expenditure and amounts of fresh foods, fruits and vegetables, and fish purchased in urban and rural Scotland. *Public Health Nutr.* 2017; 20: 524–533. <https://doi.org/10.1017/S1368980016002688> PMID: 27702417

¹¹ Finkelstein EA, Zhen C, Nonnemaker J, Todd JE. Impact of targeted beverage taxes on higher- and lower-income households. *Arch Intern Med. United States*; 2010; 170: 2028–2034. <https://doi.org/10.1001/archinternmed.2010.449> PMID: 21149762

IV. HAZAI ADATFORRÁSOK

A. OGYÉI - Táplálkozási vizsgálatok

A populációs szintű étel- és ital-fogyasztási adatok gyűjtésének nemzetközi szinten elfogadott módszere, amikor az egyének az aktuálisan elfogyasztott ételekről és italokról feljegyzést – táplálkozási naplót – készítenek, melyben a lehető legpontosabban rögzítik az elfogyasztott mennyiségeket is. Ennek az adatgyűjtési módszernek több változata ismert, attól függően, hogy hány napra terjed ki az adatgyűjtés (1, de akár 7 nap is lehet), illetve hogy ez egy utólagos, szakember által történő visszakerdezés vagy „naplóírás” formájában valósul meg.

Hazánkban, az ilyen táplálkozási vizsgálatok esetén a háromnapos táplálkozási napló alkalmazása vált általánossá, és az 1980-as évektől kezdődően, az országos táplálkozási vizsgálatok elfogadott módszerévé. Ezzel a módszerrel – megfelelő háttérszámítások végzésére alkalmas szoftver használata mellett – képet alkothatunk a célpopuláció energia, makro-, mikro-tápanyag és vitaminbevitelével az étel- és ital-fogyasztás mennyiségéről is.

A módszer előnye, hogy a vizsgált populáció táplálkozási kockázati tényezői jól azonosíthatók, a rendelkezésre álló egyéni társadalmi-gazdasági háttértényezők mentén részletes elemzések kivitelezhetők, azonban mindenképpen figyelembe szükséges venni bizonyos módszertani korlátokat. Ilyenek például, hogy a résztvevőktől nagy elkötelezettséget és precizitást igényel a napló vezetése. Számolni kell a napló kitöltésének pontatlanságával mind a lejegyzett étel- és ital-fogyasztás körének, elkészítési módjának, mennyiségének tekintetében. Mivel az adatgyűjtés három nap étel- és ital-fogyasztását méri, így a ritkábban, alkalmasszerűen fogyasztott termékek fogyasztásának valószínűsége alacsony, e termékek fogyasztása alulbecsült lesz. Ezért például az alkoholos italok fogyasztásának megítélésére sem alkalmas. További korlátot jelenthet, ha nem ismert az elfogyasztott étel- és ital pontos márkája és a hozzá kapcsolódó pontos tápanyagtartalom sem, ami nehezíti a termékek utólagos NETA vs. nem NETA csoportbesorolását.

OGYÉI

Országos Gyógyszerészeti
és Élelmezés-egészségügyi Intézet

Meg kell említeni, hogy az ilyen jellegű táplálkozási vizsgálatok a legmagasabb költségigényű vizsgálatok közé tartoznak, ezért nemzetközi viszonylatban is csak 5 évente, de pl. Norvégiában 10 évente végeznek ilyen felméréseket.

11

A NETA hatálya alá tartozó élelmiszerek egy része nem tartozik az általánosan, minden nap fogyasztott termékek közé, így – ha még sikerül is a NETA-körbe tartozásának azonosítása – akkor is jelentősen alulbecsült lehet az élelmiszerfogyasztás mennyisége.

A fentiek figyelembevételével, úgymint a módszertani korlátok és a ritka adatgyűjtés, a táplálkozási vizsgálatok nem, vagy erősen korlátozottan alkalmasak a népegészségügyi termékadó élelmiszerfogyasztásra gyakorolt hatásának monitorozására. Mivel a táplálkozási vizsgálatoknak nem célja az élelmiszerköltségek és árak vizsgálata, így e területen sem tudja a NETA hatásvizsgálat információigényét kielégíteni.

B. Központi Statisztikai Hivatal – Élelmiszerfogyasztási adatok

A Központi Statisztikai Hivatal az élelmiszerfogyasztási adatokat az *OSAP 2153 Háztartási költségvetési és életkörülmény-adatfelvétel*, havi kikérdezéses felmérés során gyűjti. A minta háztartási szintű. Minden hónapban a mintába tartozó háztartások 1/12 része vezet háztartási naplót a kiadásairól, és válaszol néhány életkörülményeit jellemző kérdésre.

A háztartás-statisztikai felvétel csak a háztartásban fogyasztott élelmiszer mennyiségeket tartalmazza, ellentétben a makrostatisztikai elszámolással, ahol a háztartáson kívül elfogyasztott mennyiségek is szerepelnek. A háztartási költségvetési felvételben a saját termelésű és vásárolt fogyasztás mind értékben, mind mennyiségben az egyes élelmiszerfélések feldolgozottságának megfelelően szerepel, míg a makroelszámolásokban alapanyagként számolják el. Ez egyes élelmiszer-féleségeknél lényeges eltérést mutat, mint például a lisztnél és a cukornál.

A KSH gyűjti a kiskereskedelmi üzletek forgalmi adatait is, azonban a Háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvétel (HKÉF) keretében mért lakossági fogyasztási adatoktól módszertani okokból eltérhetnek. Míg a mikroszintű lakossági kiadás önkéntes adatgyűjtésből származik, a megfigyelt háztartások saját bevallásán alapul, és csak a háztartások szintjén értelmezhető

termékekre és szolgáltatásokra terjed ki, addig a kiskereskedelem forgalmi adatai csak termékértékesítésként értelmezhetőek, melynek a lakossági fogyasztáson túl – többek között – részét képezi még a külföldi turisták, valamint a határmentén élők vásárlása is. A lakosság lakóhelye és vásárlásainak helye is különbözhet egymástól, ami a fogyasztás területi mutatószámainak tekintetében további eltérésekhez vezethet.

12

A KSH által publikált, online elérhető élelmiszerfogyasztási adatok bár idősorosan évenként és több demográfiai illetve akár a jövedelmi szintek mentén is hozzáférhetőek, azonban NETA szempontú értékeléseket nem tesznek lehetővé, mivel az élelmiszercsoportok részletezettsége alacsony, és nem lehetséges a termékek NETA vs. nem NETA csoportok szerinti megkülönböztetése.

A KSH által gyűjtött és közzétett fogyasztásszerkezetre, jövedelmekre vonatkozó éves adatai azonban kiegészítő adatként felhasználhatók az elemzések során.

C. Nemzeti Adó- és Vámhivatal – A NETA bevételek alapját képező mennyiségek

A NETA törvény 5. §-a szerint az adó alapja az adóalany által értékesített vagy beszerzett adóköteles termék mennyisége kilogrammban vagy literben kifejezve, így az adózónak az adóbevallás során az adó hatálya alá tartozó termék típusán kívül annak mennyiségét is meg kell adnia. Ezt az információt a NAV nyilvántartja, ugyanakkor a törvény 8. § (2) bekezdése megállapítja, hogy önadózással kell az adó alanyának megállapítania az adóját. Az adó bevallását és befizetését a vállalatok havi, negyedéves vagy éves gyakorisággal is megtehetik, így a befizetések alakulásáról havi szintű kimutatás készül. A NAV adatai arról adhatnak információt, hogy a NETA hatálya alá tartozó termékek belföldi kereskedelmi forgalomba került mennyisége hogyan változott. Mivel e termékek forgási sebessége viszonylag nagy, így a kereskedelmi forgalomba került mennyiség jó proxy változója lehet a fogyasztásnak.

D. GfK Hungária - HáztartásPanel vizsgálat

A GfK Csoport az 1934-es alapítás óta a világ egyik vezető piackutató intézetévé vált. A cégcsoport magyarországi leányvállalatát, a GfK Hungária Piackutató Intézetet 1989-ben alakították meg. Az

Intézet 1993 januárjától egy speciális témájú, ún. panelkutatást kezdett el, amely a háztartások napi fogyasztási cikk (*Fast Moving Consumer Goods = Napi Fogyasztási Cikkek; röviden: FMCG*) vásárlási szokásait vizsgálja.

13

A felmérés az ún. panelkutatás, mely alapja a háztartáspanel. A háztartáspanel olyan háztartásokból áll, akik folyamatosan rögzítik a napi fogyasztási cikk vásárlásaikat az év 365 napján, minden üzlettípusban és láncban, valamennyi FMCG termék esetében.

A háztartásokat a Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási adatai (Cenzus/Mikrocenzus) alapján választják ki régiók, településnagyság, háztartásnagyság, a háziasszony életkora, a háztartásfő foglalkozása és a 14 év alatti gyermekek jelenléte szempontjából. A mintát alkotó kb. 2000 háztartás reprezentálja az összes, magyar háztartást.

A mintát alkotó háztartások folyamatosan szolgáltatják a vásárlási és költési adataikat egy vonalkód alapú (European Article Number Code, röviden: EAN) szkennelési módszerrel. A kereskedelem bármely pontján értékesített, bármely FMCG terméket a mai kor igényeihez alakított alkalmazás segítségével rögzítik a háztartások. A háztartástag(ok) az alkalmazás letöltése után vásárlásonként rögzítik a vásárlás körülményeit (pl. fizetés módja, vásárlás összege és helyszíne), illetve részletes adatokat szolgáltatnak a megvásárolt termékekkel kapcsolatban (mennyiség, ár, termékjellemzők, termékek száma, multipack, promóció, felhasználó/fogyasztó, stb.).

Ezzel a módszerrel a háztartások teljes napi, otthoni fogyasztásra szánt cikkek vásárlása mérhető, akár a klasszikus vásárlási helyszíneken (hipermarketek, diszkontok, szupermarketek, drogériák, hazai üzletláncok, kisebb vegyesboltok, illatszerboltok, stb.), akár tradicionális (piacok, szaküzletek, pékségek, húsboltok, borszaküzletek, édességboltok) vagy speciális (kistermelők, webáruházak) helyszíneken történt a vásárlás.

A fent ismertetett módszerrel folyamatosan gyűjtött adatok többek között alkalmasak az alábbi kérdések megválaszolására:

- Termék/márka penetráció: a háztartások hány %-a vásárolja a kategóriát

OGYÉI

Országos Gyógyszerészeti
és Élelmezés-egészségügyi Intézet

- Termék/márka intenzitás: mennyit költenek a háztartások a kategóriára
- Termék/márka vásárlási mennyiség: milyen mennyiséget vásárolnak a háztartások a kategóriából
- Termék/márka vásárlási gyakorisága: hányszor vásárolják a terméket a háztartások
- Termék/márka újra vásárlási aránya: a háztartások hány %-a vásárolta egynél többször a kategóriát
- Termék/márka lojalitás: a háztartás fogyasztásának hány %-át elégíti ki egy adott márkából a kereskedő
- Termék/márka kereskedelmi forgalom-változásának nyomon követése
- Melyek a vásárolt mennyiség változás főbb okai
- Célcsoport-elemzés: milyen a vásárlók társadalmi-gazdasági összetétele; mekkora a kosár költségük; milyen más márkákat vesznek és hol; mennyire promóció vezéreltek a vásárlásaik.
- Fogyasztói szokások változása és hatásai a termékre/márkára
- Adott termék/márka mellett előforduló más termékek/márkák
- Termék/márka lecserélése

14

A háztartáspanel módszertanból adódó további előny, hogy a tényleges vásárlási attitűdök alapján lehetőség van pontosabban definiált célcsoportokat kijelölni, kisméretű csoportok is elérhetők, akik körében célzott kutatásokat lehet indítani. További előny, hogy a jelenleg működő on-line interaktív, programozható SmartScan megoldással rövid időn belül lehet, akár csak egy konkrét termékhez köthető kérdéssort beillesztve, célzott kutatásokat lebonyolítani, valamint ezekhez hozzákapcsolhatók a résztvevők tényleges vásárlási adatai is.

A GfK Hungária HáztartásPanelje által gyűjtött adatok kizárólag az otthoni fogyasztásra szánt termékekre terjednek ki és nem tartalmazzák az egyéb, otthoni fogyasztáson kívüli, például étteremben történő, vagy az „utcán”, vagy út közben például egy benzinkútnál történt vásárlásokat.

Az adatok felhasználásának további nehézsége, hogy a termékek besorolása NETA és nem NETA hatálya alá tartozó kategóriákba korlátozottan valósítható meg, mivel az egyes termékek pontos tápanyagösszetételére vonatkozó információt nem gyűjtik. Így

OGYÉI

Országos Gyógyszerészeti
és Élelmezés-egészségügyi Intézet

például egy reformuláció eredményeként megváltozott összetételű, de azonos nevű termék idővel átkerülhetett NETA kötelesből nem NETA köteles (például az üdítőitalok esetén megfigyelhető ez a folyamat) csoportba, amelyet az adatgyűjtés nem tud követni. Nem minden esetben létezik a GfK adatgyűjtésében olyan termék, amely közvetlen helyettesítője lehetne egy NETA köteles terméknek, így a kontrollként választható termékek csak egy szűk körre korlátozódhatnak.

15

Fontos megjegyezni, hogy az árak időbeli változásának vizsgálatára – állandó súlyozás hiányában – az adatok korlátozottan alkalmasak, mivel az árváltozások és a termékcsoponton belüli mennyiségek változásainak (például a magasabb minőségű termékre történő áttérés miatt) elválasztása nem lehetséges. Ezért az árak elemzésénél ezt a korlátot figyelembe kell venni.

A háztartási adatgyűjtésre alapozott és piaci környezetben továbbértékesített adatok esetében, a népegészségügyi beavatkozások hatásvizsgálatainak tervezésekor számolni kell az adatbeszerzés magas költségeivel is.

V. A NETA hatásvizsgálathoz szükséges adatok és a hozzá kapcsolódó algoritmusok meghatározása

A harmadik NETA hatásvizsgálat lefolytatásához olyan új adatforrások bevonása szükséges, melyek országos szinten, a valós vásárlási szokásokra irányuló felmérésekből származnak, illetve másodlagos, kiegészítő adatként felhasználhatók a hatásvizsgálat során. A NETA hatálya alá tartozó, valamint kontrollként a NETA hatálya alá nem tartozó egyes élelmiszerek vásárlási, fogyasztási adatainak, valamint azok árának standard módon gyűjtött, idősoros adatai, a Központi Statisztikai Hivatal folyamatos adatgyűjtései illetve a fogyasztási szerkezetre, az élelmiszerkiadásokra vonatkozó egyéb adatok, vagy akár a NAV által gyűjtött NETA befizetésekhez kapcsolható adatok alkalmasak lehetnek a magyar népegészségügyi termékadó múltbeli és jelenlegi hatásának vizsgálatára. Az új adatforrások bevonásával elkészített elemzések fontos hozzáadott értéket jelentenek a NETA elméleti továbbfejlesztéséhez.

A 2. táblázat tartalmazza azokat a minimálisan elvárt mutatókat, melyek alapját jelenthetik a fogyasztásban és a fogyasztói árakban megmutatókozó változások vizsgálatának.

2. táblázat: A NETA hatásvizsgálathoz szükséges alapmutatók és időszak

Alapmutatók	Élelmiszerforgalom
	Vásárlási volumen
	Vásárlók száma
	Fogyasztói árak
Időszak	2010-2018

Az alapmutatók illetve a hozzájuk kapcsolható egyéb mutatók felhasználásával az alábbi származtatott mutatók számolhatók:

- egy főre jutó élelmiszerfogyasztás és annak időbeli változása
- az összes élelmiszerköltség, annak időbeli változása
- az összes élelmiszerköltségben egy adott termékre fordított kiadás részaránya és annak időbeli változása

- az FMCG költségből egy adott termékre fordított kiadás részaránya
- NETA köteles termékek összesített fogyasztása, idősorosan (pl. adóbefizetések mértékéből számítva)
- összes élelmiszerkötésben NETA köteles vs. nem NETA köteles termékek aránya, és annak időbeli változása
- összes élelmiszerkötésben NETA köteles vs. nem NETA köteles termékekre fordított kiadások aránya, és annak időbeli változása, esetleges helyettesítés detektálása
- termékek aktuális fogyasztással súlyozott átlagárai, illetve tényleges átlagárak és azok időbeli változása
- termékek aktuális fogyasztással súlyozott várt átlagár változása a bekövetkező adóemelések teljes áthárítása és az infláció teljes árakba történő beépülése esetén
- egyéb jogszabályváltozásból adódó változások vizsgálata (pl. Áfa tartam)

A demográfiai és a legfontosabb társadalmi-gazdasági paraméterek ismerete biztosíthatja a mélyebb, speciális csoportokra és az egyenlőtlenségekre irányuló elemzések elvégzését, melyet a 3. táblázat foglalja össze.

3. táblázat: A NETA hatásvizsgálatban alkalmazható mutatók lehetséges csoportbontásai

Időszak	NETA bevezetés előtti, majd bevezetést követő évek (szem előtt tartva a jelentősebb jogszabályi változások időpontját)
Csoportosító mutatók	Demográfia (nem, életkor, iskolázottság, jövedelem)
	Háztartás létszáma
	Régió, településméret

Az élelmiszerfogyasztás vizsgálatához a NETA-hoz kapcsolódó élelmiszercsoportok közül a 4. táblázat **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**ban megadottak vizsgálata szükséges.

4. táblázat: A NETA hatásvizsgálatban vizsgálható élelmiszercsoportok

18

Élelmiszercsoportok	
1.	Ásványvizek
2.	Gyümölcslevek
3.	Szénsavas üdítőitalok
4.	Energiaitalok
5.	Csokoládék
6.	Édes kekszek, nápolyik
7.	Kakaóporok
8.	Sós kekszek, sós snackek
9.	Alkoholos italok
10.	FMCG ¹² termékek összesen

¹² Fast moving consumer goods. Gyorsan forgó fogyasztási cikkek, lényegében az élelmiszerek és a vegyiárak tartoznak ide.

Egy újabb szempont szerinti elemzésre ad lehetőséget, ha bizonyos termékcsoporthoz meg lehet különböztetni a NETA hatálya alá tartozó élelmiszereket és az azonos csoportba tartozó, de a NETA hatálya alá nem tartozó élelmiszereket is. Ezzel a hasonló, adott esetben helyettesítő termékként funkcionáló élelmiszerek fogyasztásának és árának alakulását lehet összevetni a NETA-körbe tartozó termékekkel összevetve. E szempontot figyelembe véve a fogyasztás és az árak alakulását az

5. táblázatban definiált termék kategóriák szerint célszerű vizsgálni.

5. táblázat: A NETA hatásvizsgálatban alkalmazható élelmiszercsoportosítások

Élelmiszercsoportok	NETA hatálya alá tartozó termék	NETA hatálya alá NEM tartozó termék
1. Gyümölcslevek	< 25% gyümölcstartalom	≥ 25% gyümölcstartalom
2. Szénsavas üdítőitalok	normál	diétás (light, zéró, stb.)
3. Csokoládék	egyéb, nem-ét táblás/figurás + szeletes csokoládék, pralinék	étcsokoládé (táblás)
4. Édes kekszek, nápolyik	normál	diabetikus
5. Kakaóporok	cukrozott, instant kakaópor	cukor nélküli kakaópor
6. Alkoholos italok	egyéb párlatok	gyümölcspárlatok, Unicum

Az egyes termékek (termékcsoporthoz) áralakulásának elemzése során figyelembe kell venni azt is, hogy a NETA-n kívül más tényezők is befolyásolták az árakat. Ezért a különböző adók hatásainak kiszűrésére, a termékek általános gyártási/forgalmazási költségeinek bemutatására a maginfláció használata ajánlható. Az árakra ható további kezelendő tényező, hogy 2012-ben 25%-ról 27%-ra nőtt az általános forgalmi adó mértéke, mely az összes NETA alá tartozó terméket érintette, illetve az alkoholos italok esetében a jövedéki adó változását is számításba szükséges venni.

VI. ÖSSZEFOGLALÁS

A nemzetközi tapasztalatokat, az előzőekben bemutatott magyarországi lehetőségek, és a megfogalmazott igények alapján elsősorban a GfK Hungária HáztartásPanel vizsgálat teljes magyar lakosságot reprezentáló adatai lehetnek alkalmasak a valós vásárlási szokások NETA szempontú elemzésére, kiegészítve egyéb adatforrások (KSH, NAV) használatával, melyek külső validálásra is felhasználhatók.

Bár az adatgyűjtés csak a háztartásban az otthoni fogyasztásra szánt élelmiszerekre terjedt ki és nem tartalmazza az azon kívüli fogyasztást, termékenként eltérő mértékben, de általában jól mutatja az adott élelmiszer fogyasztását. Ez a limitáció kisebb jelentőségű, ha elsődlegesen a fogyasztás trendjeinek bemutatása áll az elemzések fókuszában.

A háztartásban viszonylag jól beazonosíthatók a NETA-val érintett és a NETA hatály alá nem eső termékek, azonban bizonyos élelmiszereknél figyelembe kell venni, hogy a cégek reformulációs tevékenysége (pl. az üdítőitalok esetén a cukortartalom csökkentése) révén az azonos termékek egy része idővel kikerülhetett a NETA-körből.

Ideális esetben a háztartási fogyasztási adatok a törvény bevezetését megelőző évekből azonos részletezettséggel illeszkedő módszertan alapján rendelkezésre állnak éves, vagy akár ennél is részletesebb időintervallumokban, ugyanis így vizsgálható és bázisvévként tekinthető a törvény hatálybalépését megelőző időszak. A NETA hatásának trendelemzésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni a gazdasági szereplőkre, folyamatokra és a fogyasztókra ható egyéb gazdasági tényezőket, mint például az általános forgalmi adó, az infláció vagy a jövedelmek változásait.

A mélyebb elemzéseket lehetővé tevő háttérváltozók szempontjából is alkalmas lehet a hatásvizsgálat elvégzéséhez a HáztartásPanel adatfelvétel, feltéve, hogy a háztartásokra, háztartástagokra vonatkozó egyéni és környezeti tényezők részletesen rendelkezésre állnak.

Bár a piaci környezetben értékesített adatok esetében számolni kell az adatbeszerzés relatíve magas költségével, az olyan népegészségügyi beavatkozások, mint a NETA hatásának minél pontosabb monitorozásához, valamint a jogszabályban megfogalmazott célok elérését szolgáló módosítások kialakításához nagymértékben hozzájárulhatnak a háztartások fogyasztását folyamatosan nyomon követő azonos, vagy hasonló módszertan szerint végzett adatfelvétel.